

Kemiönsaaren ruukit ja teollisuus

Georg Haggrén, professori, Turun yliopisto

Kesällä 2012 katkesi yli 300 vuoden jatkumo suomalaista teollisuushistoriaa, kun raudanjalostus Taalintehtaalla päättyi emoyhtiön konkurssiin. Kemiönsaarella on ollut runsaasti varhaista teollisuutta, esimerkiksi kaivos-, piki- ja tiiliteollisuutta sekä kalanjalostusta. Osa yrityksistä menestyi, osa jäi kannattamattomiksi kokeiluiksi. Erityisesti lasi- ja rautaruukkien ympärille kasvoi kukoistavia yhteisöjä, mistä parhaan esimerkin tarjoaa Taalintehtas.

Kemiönsaaren teollistumisen hahmottaminen vaatii eksursiota Tukholman saaristoon, mistä vuorikollegion asessori Daniel Faxell oli 1670-luvulla vuokrannut Utön kaivoksen. Suomen rautaruukit hakivat sieltä pääosan malmistaan. Faxell päätti itsekkin panostaa kaivostyön ohella raudantuotantoon. Raudanjalostusprosessi oli kaksivaiheinen: malmi sulatettiin masuunissa takkiraudaksi ja se melloitettiin edelleen vasarapajassa kankiraudaksi. Faxell perusti Perniön Koskelle masuunin ja kaksi vasarapajaa ottaen näin haltuunsa koko tuotantolinjan. Utön malmin kuljetus Kiskonjokea pitkin Koskelle osoittautui kuitenkin haastavaksi, minkä vuoksi Faxell rakennutti vuosina 1686–1688 masuunin meren äärelle Kemiön Dahlin kylään. Täältä takkirauta voitiin viedä edelleen Koskelle taottavaksi.

Isonvihan aika katkaisi tuotannon Suomen rautaruukeilla. Rauhan palattua Taalin masuuni sai omistajan tukholmalaisesta Mikael Hisingistä, joka osti myös Fagervikin, Billnäsin ja Skogbyn ruukit sekä rakennutti 1730-luvulla Björkbodan kankivasarapajat. Jo Faxell oli aikonut rakentaa kaksi vasarapajaa Björkbodaan, mutta tällöin suunnitelma kariutui vararikoon.

Hisingiltä Wolmar Petersenille ja edelleen tämän jälkeläisille periytyneet Björkboda ja Taalintehtas muodostivat kompaktin rautateollisen kokonaisuuden, jossa tuotanto jatkui perinteisin menetelmin pitkälle 1800-lukua. Tehtaat perinyt Carl Axel Ramsay uudisti tuotantolaitoksia 1830-luvulla ja siirsi vuonna 1842 yhden sulatoista Sunnanåhon. Hänen kuoltuaan Björkbodan ja Taalintehtaan tiet erkanivat. Edellisen peri Anders Ramsay, jälkimmäisen puolestaan Wolter Ramsay. Molemmat uudistivat tehtaitaan, joihin rakennettiin moderneja höyryvasaroita, putauslaitoksia ja valssaamoja. Talouden suhdanteiden taittuessa 1860-luvulla rohkeat investoinnit veivät Ramsayn veljekset konkurssiin.

Uusien omistajien johdolla tehtaiden toiminta jatkui 2010-luvulle asti osin hyvällä menestyksellä, osin konkurssien kautta. Taalintehtaalla oli parhaimmillaan Suomen suurin teräsvalimo. Björkbodassa menestyksen avaimeksi osoittautui 1880-luvulla perustettu lukkotehdas.

Taalintehtaan tapaan Skinnarvikin lasitehtas perustettiin vuonna 1875 erinomaisen sataman ja runsaiden metsävarojen ääreen. Tehtaalla puhallettiin aluksi ikkunalasia ja pulloja, mutta pian omistajat päättivät keskittyä ikkunalasintuotantoon. Tämä osoittautui oikeaksi siirroksi. Skinnarvikista tuli yksi Suomen johtavia ikkunalasitehtaita. Toisin kävi Strömman kanavan lähelle perustetun Dahlbyn pullolasitehtaan, jonka tappiolliseksi osoittautunut tuotanto kesti vain kolmen vuoden ajan.

Perinteinen ikkunalasi valmistettiin puhaltamalla suuria lieriöitä, jotka auottiin lasilevyiksi. Näin tehtiin kaikilla maamme lasitehtailla ennen, kuin ensimmäinen ikkunalasinetokone käynnistyi Lahdessa vuonna 1926. Pian tämän jälkeen puhallettua ikkunalasia valmistaneet tehtaat joutuivat sulkemaan kannattamattomiksi käyneet lasihyttinsä. Pisimpään sinniteltiin Skinnarvikissa, aina vuoteen 1934.

Varhainen teollisuus perustui ammattityöväen kokemukseen, kädentaitoihin ja tietotaitoon. Rauta- ja lasitehtailijat olivat riippuvaisia mestariensa ammattitaidosta. Mestarit ohjasivat poikiaan ja vävyjään

omaan ammattiinsa pyrkien varmistamaan sekä jälkeläistensä toimeentulon että oman vanhuutensa turvan. Laajat sukupiirit olivat ominaisia ruukkiyhteisöille.

Raudantuotannossa masuunimestareilla oli avainasema. Saman ruukkikompleksin eri tehtailla saattoi olla yhteinen masuunimestari, joka vastasi sulatuksesta eri hyteillä. Taalintehtaalle saatiin 1700-luvun alussa oma mestari tunnettuun vallonisukuun kuuluneen Samuel Persson Garneyn myötä. Suomessa oli Ruotsin ajalla vain kourallinen masuunimestarisukuja ja ne pitivät tietotaidon monopolin hallussaan. Esimerkiksi Taalintehtaalla asui Ruotsin ajalla masuunimestareita vain viidestä suvusta. Vuosikymmenien ajan 1700-luvulla puhalluksista vastasivat vuoron perään vain Braxen- ja Uhr- sukuihin kuuluneet miehet.

Kankivasarapajoja valtakunnassa oli enemmän kuin masuuneja. Myös kankivasarasepät muodostivat sukudynastioita. Björkbodassa kankiraudan taonnasta vastasivat 1700-luvulla esimerkiksi Brand-, Dunder-, Stråhle-, Tapperman- ja Timper-sukuiset sepät sekä erityisesti vallonitaustaiseen Drougge-sukuun kuuluneet mestarit.

Vastaavasti lasitehtailla tuotanto oli 1900-luvun alun koneellistumiseen asti ja astialasin tuotannossa vielä sen jälkeenkin puhaltajamestarien tietotaidon varassa. Ennen 1870-lukua kolme neljästä suomalaisten tehtaiden lasinpuhaltajasta oli puhaltajien poikia. Skinnarvikin ensimmäisten puhaltajien joukossa oli Carlbergejä, Ditzlereitä ja Engstrandeja. Osa puhaltajista siirtyi nopeasti tehtaasta toiseen, mutta esimerkiksi Herman Carlberg ja Karl Henrik Grönroos tekivät Skinnarvikissa lähes puoli vuosisataa kestäneen uran.

Kemiönsaarella Taalintehtaan, Björkbodan ja Skinnarvikin ympärille kasvoi kolme ruukkiyhteisöä, jotka poikkesivat ympäröivästä maaseudusta. Teollisuutta houkuttelivat saaren metsävarat ja helposti hyödynnettävä vesivoima sekä lähellä pohjoisen Itämeren laivaväyliä sijainneet hyvät satamapaikat. Pääosin ruotsalais-, saksalais- ja vallonitaustainen ammattiväki vastasi tuotannosta, mutta kortensa kehoon kantoivat myös ympäristön talonpojat, jotka myivät hiiliä rautaruukeille ja polttopuuta lasitehtaille. Osa kuljetuksista ja laivarahdeista hoitui tehtaiden oman väen voimin, mutta kuljetettavaa riitti myös muille pitäjäläisille.

Kolme ruukkiyhteisöä on kohdannut tulevaisuuden eri tavoin. Skinnarvik kuihtui lasitehtaan sulkemisen myötä ja alueella on nykyisin Puolustusvoimien varikko. Björkbodassa teollista perinnettä kantanut lukkotehdas suljettiin vuonna 2019, mutta ruukkiyhteisö sen ympärillä on säilynyt. Sama koskee Taalintehdasta, joka tänä päivänä kilpailee Kemiön kanssa Kemiönsaaren vilkkaimman keskuksen tittelistä.